

УДК 37(09)(477)
DOI: 10.24919/2313-2094.4/36.98579

Beata ZIĘBA
orcid.org/0000-0003-4645-8212

METODĄ WYCHOWAWCZĄ SPRZYJAJĄCĄ WŁAŚCIWEJ SOCJALIZACJI

Beata ЗЕМБА

ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто питання виховання як процесу соціалізації людини. Здійснено аналіз факторів, що викликають негативні наслідки в поведінці людини. Виокремлено роль батьків і найближчого оточення дітей в процесі їхнього соціального становлення. Підкреслено необхідність дотримання прав і обов'язків дітей. Розглянуто сучасні методи виховання, що сприяють соціалізації дітей.

Ключові слова: права дитини, обов'язки дитини, виховання, методи виховання, соціалізації, сім'я.

Beata ЗЕМБА

ВОСПИТАНИЕ КАК ОСНОВА СОЦИАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье рассмотрены вопросы воспитания как процесса социализации человека. Осуществлен анализ факторов, вызывающих негативные последствия в поведении человека. Выделена роль родителей и ближайшего окружения детей в процессе их социального становления. Подчеркнута необходимость соблюдения прав и обязанностей детей. Рассмотрены современные методы воспитания, способствующих социализации детей.

Ключевые слова: права ребенка, обязанности ребенка, воспитание, методы воспитания, социализации, семья.

Inscenizacja problemu. Dziecko, jako człowieka, posiadającego takie same potrzeby jak osoba dorosła – zaczęto zauważać na przełomie XIX i XX wieku. Do tego czasu dzieci były postrzegane jako «własność» rodziców i nie

raz zdarzały się przypadki okrutnego traktowania dzieci w patologicznych rodzinach, wykorzystywania dzieci do ciężkich prac. Problemem był brak instytucji pomocowych chroniących dziecko. Dopiero pod koniec XIX wieku zaczęły powstawać pierwsze stowarzyszenia i organizacje o charakterze pomocowym chroniącym dzieci, wobec których stosowano przemoc.

Analiza ostatnich badań i publikacji. W 1924 roku Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów, przyjęło Deklarację Praw Dziecka, zwaną «Genewską», zawierającą pięć zasad równego traktowania dzieci.

Już na początku XX wieku podkreślono konieczność zaspokajanie potrzeb dziecka dla jego prawidłowego rozwoju.

Zaraz po wojnie w 1946 r. odbył się w Paryżu Międzynarodowy Kongres Ligi Nowego Wychowania, na którym potępiono zbrodnie hitlerowskie popełnione na dzieciach. Domagano się poszanowania przyjętych przez cały świat praw dziecka wynikających z Deklaracji Genewskiej i podjęcia społecznej walki o życie dziecka i ochronę jego godności i praw. Kongres opowiedział się też za opracowaniem szerszego dokumentu – Karty Praw Dziecka [1, 118 – 119].

Wychodząc naprzeciw tym potrzebom, w 1948 r. Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom wprowadził do swojej, Deklaracji Genewskiej poprawki i uzupełnienia i ogłosił Kartę Praw Dziecka, następującej treści:

Obecnie, wśród wielu organizacji o charakterze międzynarodowym działających w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych szczególne miejsce w dziedzinie opieki nad dzieckiem zajmuje UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), który powstał z inicjatywy Polaka, dr Ludwika Rajchmana, będący autentycznym promotorem praw dziecka do opieki, wychowania i zabezpieczenia społecznego, obejmując swą działalnością opiekunką prawie wszystkie kraje świata [4, 25].

Z kolei w proklamowanej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1959 roku, Deklaracji Praw Dziecka za dominującą uznało troskę o zapewnienie wszystkim dzieciom szczęśliwego dzieciństwa, odpowiednich warunków rozwoju i wychowania, właściwy i godny stosunek do dziecka. Podkreślono też zagwarantowanie:

- a) bezpłatnej i powszechnej oświaty;
- b) wsparcia rodziny oraz jej wspomaganie w wypełnianiu zadań wobec dziecka;
- c) specjalnej ochrony dziecka w sytuacjach zagrożenia;
- d) ochrony i obrony przed wszelkim wyzyskiem i dyskryminacją;
- e) prawidłowych i sprzyjających warunków startu w dorosłe, samodzielne życie;
- f) zaszczepienie wartości i ideałów ogólnoludzkich [1, 139].

Dokument ten uwzględniając priorytetowo prawa dzieci podkreśla 10 następujących zasad:

- 1) wszystkie dzieci są równe;

- 2) dzieci mają prawo do szczególnej ochrony;
- 3) każde dziecko na prawo do nazwiska i obywatelstwa;
- 4) dzieci mają możliwość korzystania z opieki społecznej;
- 5) szczególną opieką winny być otoczone dziećmi z odchyleniami i zaburzeniami rozwojowymi;
- 6) miłość i zrozumienie dziecka jako podstawą prawidłowego rozwoju;
- 7) dzieci mają prawo do bezpłatnej i obowiązkowej nauki przynajmniej w zakresie szkoły podstawowej;
- 8) wszystkie dzieci mają prawo do pierwszeństwa wszelkiej ochrony i pomocy;
- 9) każde dziecko ma prawo ochrony przed zaniedbaniem, okrucieństwem i wyzyskiem;
- 10) dzieci powinny być wychowywane w duchu pokoju, zrozumienia, pomocy, braterstwa i tolerancji [1, 143].

Udoskonalona Konwencja o Prawach Dziecka została proklamowana przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych i weszła w życie w 1990 r. z chwilą ratyfikowania jej przez 20 państw. Przy czym prawa dziecka zawarte w Konwencji nie są jedynymi prawami przysługującymi dziecku, bowiem przysługują mu wszystkie prawa i podstawowe cechy wolności zawarte we wszystkich dokumentach praw człowieka: uniwersalnych, regionalnych i narodowych. Konwencje należy więc traktować nie jako dokument oderwany od innych regulacji prawnych, lecz w ścisłym związku z wszystkimi instrumentami promocji i ochrony praw człowieka [4, 46].

Łamanie praw dziecka w rodzinie, to przede wszystkim (choć nie tylko): niestosowanie się do art. 19 Konwencji Praw Dziecka, który jasno wskazuje, że każde dziecko ma prawo do ochrony przed wszelakimi formami przemocy fizycznej, przemocy psychicznej, porzucenia, zaniedbywania jego potrzeb, złego traktowania, wyzyskiwania i wykorzystywania w celach seksualnych.

Celem artykułu – analiza problemów edukacji i społecznego kształtowania się dzieci.

Przyczyn łamania praw dziecka przez rodziców, jest bardzo wiele, np.: uzależnienie od alkoholu, narkotyków, hazardu, ich trudne dzieciństwo, trauma spowodowana zdarzeniami z przeszłości, bezrobocie, ubóstwo. Wymienione czynniki wpływają z określonych doświadczeń i aktywności rodziców.

Może być jednak inna przyczyna łamania praw dziecka – przyczyna wynikająca z nieakceptowania dziecka przez rodziców (dzieci niechciane, upośledzone i kalekie, przewlekłe chore, niepełnosprawne i inne. Prawa dziecka najczęściej są łamane poprzez stosowanie wobec niego przemocy.

Jednak zdarzają się i takie sytuacje, gdzie niedojrzałość emocjonalna, młody wiek rodziców, niski poziom wykształcenia, choroba psychiczna, zaburzony system moralny, brak doświadczenia w wychowywaniu dzieci, przykry

bagaż własnych doświadczeń ze strony swoich rodziców – przenosi się na brak umiejętności wychowawczych wobec własnego dziecka.

Niestety, są też przyczyny u podstaw których jest samo dziecko. Do tej grupy możemy zaliczyć na przykład dzieci niechciane, przewlekle chore, upośledzone czy też kalekie. Następną grupę przyczyn stanowią przyczyny tkwiące w rodzicach i do tych przyczyn można zaliczyć młody wiek rodziców, brak doświadczenia wychowawczego, niedojrzałość, niski poziom wykształcenia, brak pracy oraz wszelkiego rodzaju uzależnienia, choroba psychiczna i fakt że sami byli maltretowani w dzieciństwie.

Przemoc stosowana wobec dziecka dzieli się na: przemoc fizyczną, przemoc psychiczną, nadużycie seksualne, zaniedbywanie.

Należy przy tym pamiętać, że wymienione rodzaje przemocy nie tylko mają miejsce w rodzinach patologicznych. W tzw. «normalnych rodzinach» zdarzają się też przypadki wspomnianych działań przemocowych i łamania praw dziecka. Na takie zachowania rodziców narażone są najczęściej małe dzieci.

Fizycznym skutkiem stosowania wobec dziecka przemocy fizycznej może być kalectwo, uszkodzenia narządów wewnętrznych, uszkodzenia mózgu – a nawet śmierć. U bitego dziecka można zaobserwować jeszcze poznawcze, emocjonalne i behawioralne następstwa stosowanej przemocy, np.: brak poczucia bezpieczeństwa, brak mocnej więzi rodzinnej, niska samoocena i nieakceptowanie siebie, poczucie zagubienia, krzywdy i trudności w nawiązywaniu kontaktów społecznych, bierność i zależność, pobudliwość i agresywność, lęk, depresyjność, egocentryczność, zaburzenia emocjonalne i brak poczucia realności, zaburzenia pamięci i koncentracji uwagi, skłonności autodestrukcyjne i podejmowanie zachowań ryzykownych (narkotyzowanie się, alkoholizowanie się, wczesna aktywność seksualna i inne), może wystąpić poczucie winy, w alkoholizm, narkomanię, zaburzenia nerwicowe i nerwicę a także przejawiają zachowania agresywne i to często poprzez stosowanie przemocy wobec własnych dzieci, nieakceptowanie, nieprzestrzeganie norm współżycia społecznego.

Z kolei przemoc psychiczna jest to rozmyślne niszczenie lub znaczące obniżanie możliwości prawidłowego rozwoju dziecka od wyzwisk i emocjonalne odrzucenie zaczynając, po nadmierne wymagania i nieliczenie się z możliwościami rozwojowymi dziecka kończąc [2, 286].

Dziecko, które jest ofiarą przemocy psychicznej odczuwa strach, obawę, świadomość braku miłości rodziców, poczucie głębokiej niesprawiedliwości, krzywdy, samotności oraz poczucie winy za taki stan rzeczy. Dziecko takie może odczuwać przygnębienie, mieć zaburzenia snu, nerwicę. Zdarza się też, że zachowuje się agresywnie, a w drastycznych przypadkach – może mieć myśli i próby samobójcze.

Przemoc psychiczna odciska głębokie piętno na dziecku i nawet w życiu dorosłym może spowodować zaburzenia w osobowości jednostki, ciągłym

poczuciu winy, obniżeniu swojej samooceny, odczuwaniu silnej potrzeby kontrolowania innych bądź izolowania się od otoczenia. Ofiary przemocy psychicznej często, w życiu dorosłym, wykazują zachowania agresywne a nawet przestępcze i same stosują przemoc psychiczną wobec innych.

Nadużycia seksualne to wprowadzanie dziecka w sferę aktywności seksualnej nieadekwatnej do jego etapu rozwojowego, w obszar działań, których dziecko jeszcze nie rozumie, nie jest w stanie zaakceptować i które naruszają jednocześnie zarówno normy prawne i społeczne [2].

Nadużycie seksualne, to najbardziej odrażająca i szkodliwa dla dziecka forma przemocy, do których zalicza się: zachowania pozbawione kontaktu fizycznego, zachowania z kontaktem fizycznym, kontakty oralno-genitalne. Przy czym do owych nadużyć może dochodzić w drodze użycia siły, groźby lub wykorzystania zależności dziecka od dorosłego. Może to nastąpić również poprzez przekupienie lub uwiedzenie dziecka.

Bezpośrednimi skutkami somatycznymi przemocy seksualnej są urazy zewnętrzne bądź/i wewnętrzne w obszarze narządów płciowych dziecka, ciąża, infekcje i choroby przenoszone drogą płciową, urazy odbytu, infekcje jamy ustnej. Z kolei następstwa psychiczne, to: nadmierna erotyzacja dziecka, niska samoocena, obniżony nastrój, niepokój, lęk, poczucie winy, myśli i próby samobójcze, nadpobudliwość psycho-ruchowa, «bogate» słownictwo dziecka w obszarze erotyki, trudności w koncentracji uwagi. Może też przejawiać prowokacyjne zachowania seksualne wobec swoich rówieśników, ale też wykazywać zachowania agresywne i autodestrukcyjne, choć zdarzają się przypadki izolacji, zachowań regresywnych, ucieczek z domu, problemów edukacyjnych i wychowawczych nie tylko w domu ale i w szkole, przedwcześnie wchodzą w relacje hetero bądź homoseksualne, podejmują się działań o charakterze przestępczym.

Nadużycia seksualne powodują, że dzieci w życiu dorosłym odczuwają lęki, popadają w depresję, psychozy, mają zaburzenia osobowościowe, specyficzne zaburzenia seksualne (impotencja u mężczyzn – u kobiet zaburzenia pożądania i negatywne postawy wobec mężczyzn i seksu), dewiacje seksualne (pedofilia, transwestytyzm, promiskuityzm, prostytutcja, tendencje orgiastyczne oraz gwałcenie). Ofiary nadużyć seksualnych mogą: mieć trudności w nawiązywaniu kontaktów z płcią przeciwną, mieć niepowodzenia seksualne, stosować przemoc również wobec własnych dzieci.

Zaniedbywanie dziecka to kolejna forma łamania jego praw do zaspokojenia jego potrzeb życiowych niezbędnych do prawidłowego rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego.

Do najbardziej powszechnych form zaniedbania dziecka w rodzinie należy: brak kontroli, porzucenie dziecka, głodzenie, zaniedbanie jego stanu zdrowia, zaniedbanie wychowawcze i edukacyjne, wykorzystywanie dziecka do ciężkiej pracy, brak dbałości o higienę, nie zapewnianie opieki medycznej

w potrzebie, prowadzenie w obecności dziecka awantur, libacji, obciążanie dziecka winą za sytuację w rodzinie, nieakceptowanie dziecka, jego odrzucenie, wyobcowanie czy też zastraszanie.

Zaniedbanie najczęściej rozpoznaje się po niedożywieniu dziecka, nie-należytem ubraniu, które jest nieadekwatne do wieku, potrzeb dziecka, nie kontrolowanie dziecka, zaniedbanie obowiązku szkolnego, pesymizm, brak zaufania, depresja oraz niezdolność do budowania stałych relacji międzyludzkich.

Do bezpośrednich konsekwencji zaniedbywania dziecka zalicza się chroniczne choroby dziecka, opóźnienie rozwoju, poczucie wstydu, trudności w nawiązywaniu kontaktu z otoczeniem, zahamowanie rozwoju psychicznego. Zaś do odległych konsekwencji możemy zaliczyć choroby psychosomatyczne, niedorozwój fizyczny, niską samoocenę [5, 156].

Podkreślając rangę prawa dziecka do właściwej opieki i wychowania ze strony rodziców nie można pominąć faktu, że przygotowując dziecko do dorosłości musimy nauczyć go szacunku do pracy i samodzielności w podejmowaniu i realizowaniu zadań. Zaczyna się ten proces socjalizacji od podstawowych czynności samoobsługowych (samodzielne jedzenie, ubieranie się, higiena) poprzez drobne prace użyteczne w domu (sprzątanie swojego pokoju, wyniesienie śmieci, pomoc w przygotowywaniu przetworów domowych na zimę, pomoc we wspólnym sprzątaniu domu po remoncie, pomoc w opiece nad chorym członkiem rodziny, przygotowywanie niespodzianki dla bliskiej osoby, pomoc w przygotowywaniu posiłków itp.) na podejmowaniu poważniejszych decyzji życiowych, które przyczynią się do lepszego funkcjonowania całej rodziny (np. podjęcie pracy zarobkowej w okresie wakacyjnym itp.). Praca uczy pomysłowości, odpowiedzialności, punktualności, zdyscyplinowania, umiejętności pracy w grupie, współodpowiedzialności za wyniki pracy zespołu. Daje też poczucie zadowolenia, dumy z siebie, wzmacnia samoocenę, wyzwala aktywność i wzmacnia potencjał człowieka.

Zdarza się jednak, że rodzice ograniczają aktywność dziecka w tej materii, bo są nadopiekuńczy, bądź obciążają dziecko nadmiarem pracy przekraczając możliwości fizyczne i/lub psychiczne, co ma też swoje przełożenie na niewłaściwy proces uspołecznienia dziecka.

Podstawowe uregulowania dotyczące obowiązków dziecka zawarte są w Kodeksie Rodzinnym i Opiekuńczym [6]. Należą do nich:

- obowiązek wzajemnego wspierania się dzieci i rodziców;
- obowiązek moralnego wsparcia;
- obowiązek udzielania pomocy w gospodarstwie domowym;
- obowiązek posłuszeństwa wobec rodziców;
- obowiązek pokrywania częściowo lub w całości kosztów utrzymania (obowiązek ten dotyczy dziecka, które ma dochody z własnej pracy) [6].

Inne obowiązki, wynikające ze współżycia w rodzinie, regulowane jest prawem zwyczajowym, które jest przekazywane z pokolenie na pokolenie.

Do najważniejszych obowiązków dziecka w rodzinie należy:

- pomoc w pracach domowych;
- poszanowanie i posłuszeństwo rodzicom;
- oraz poszanowanie prawa życia społecznego i zwyczajów.

W realizacji zadań wychowawczych i opiekuńczych świadczą też pomoc i wsparcie instytucje oświatowo-wychowawcze, które zarówno wspierają rodziców, jak i realizują przyjęte na siebie obowiązki wychowawcze wynikające z intencjonalności powołania do życia owych instytucji (żłobek, przedszkole, szkołą, świetlica i inne).

Rodzina jest podstawową komórką społeczną, która tworzy naturalne środowisko wychowawcze dla dziecka i właśnie w nim dochodzi do zaspokajania pierwszych potrzeb, reagowania na odczuwalne braki, wyrażania swoich uczuć itd. To właśnie rodzina powinna być podstawowym gwarantem realizacji jego praw i przede wszystkim – rodzina powinna tych praw przestrzegać.

Podstawową rolą rodziny – w interesującym nas obszarze – jest realizacja praw dziecka, ochrony tych praw, a także do zabezpieczenie odpowiednich gwarancji, że prawa te nie będą w niczym ograniczane zarówno przez samych rodziców jak i przez inne osoby. Tę rolę wypełniają rodzice z natury rzeczy jako osoby w sposób naturalny powiązane z własnymi dziećmi, jak również na skutek ustaleń i obowiązków prawnych wynikających z przyjętego prawa rodzinnego. Ustawodawstwo w Polsce jest bardzo pozytywnie nacechowane dążeniem do ochrony dziecka przy równoczesnym podkreśleniu, że rodzice są najlepszym gwarantem troski o interes dziecka i realizacji prawa dziecka w imię jego dobra [1, 297 – 298].

Zagadnienie ochrony praw dziecka i właściwe kształtowanie postaw dzieci wobec pracy i do pracy w wyniku podejmowanych obowiązków, powinno często być poruszane nie tylko na konferencjach naukowych, ale przede wszystkim na spotkaniach i konferencjach naukowo-praktycznych, gdzie dochodzi do konstruktywnej wymiany doświadczeń w celu wypracowania, jak najlepszej strategii działania w przygotowaniu dzieci do działań społecznych, samodzielności i podejmowania decyzji w kierunku usamodzielnienia się.

Dziecko jako bezbronna istota ludzka, powinna posiadać szczególne prawa, które będą ją chronić, przed wszelkiego rodzaju negatywnymi zjawiskami społecznymi. Bardzo często mamy jednak do czynienia ze zjawiskiem łamania praw dziecka i to niejednokrotnie przez osoby, które posiadają tego świadomość.

Wnioski. Podkreślić też należy, że kształtowany u dziecka właściwy świat wartości etycznych, moralnych, społecznych, estetycznych, patriotycznych, edukacyjnych zależy przede wszystkim od świata wartości jego rodziców, rodziny i osób najbliższych dziecku, które są dla niego osobami ważnymi i życiowymi autorytetami. Modelowanie zachowań i postaw prospołecznych jest też zależne od wzorca społecznego, który kreowany jest przez ogół społeczeństwo, media, jak też od kontroli społecznej, która w porę reaguje na

wszelkie akty łamania zasad społecznych i szybko organizuje wsparcie i pomoc niezbędną dla zachowania poczucia bezpieczeństwa i właściwego formowania osobowości młodego pokolenia. Odpowiedzialne rodzicielstwo z pewnością jest silnym świetną rękojmią dla powodzenia procesu wychowawczego i poprawnego uspołecznienia dzieci.

Perspektywy dalszych badań w oznaczonej problematyce będą obejmować nie tylko teoretyczne, ale i praktyczne aspekty wychowania dzieci.

Bibliografia

1. Balcerek M. Prawa dziecka / M. Balcerek. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986. – 583 s.
2. Brągiel J. Zagadnienia przemocy wobec dziecka w rodzinie / J. Brągiel // Pedagogika rodziny: obszary i panorama problematyki / Stanisław Kawula, Józefa Brągiel, Andrzej W. Janke. – Toruń : Wyd. «Adam Marszałek», 2005. – S. 286 – 288.
3. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy // Dziennik Ustaw. – 2015. – Nr 156. – Poz. 583.
4. Kantowicz E. Ochrona praw dziecka w kontekście działalności UNICEF / E. Kantowicz. – Warszawa : Żak, 1996. – 188 s.
5. Pospiszyl I. Przemoc w rodzinie / I. Pospiszyl. – Warszawa : WSiP, 1994. – 276 s.
6. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. O systemie oświaty // Dziennik Ustaw. – 2004. – Nr 256. – Poz. 2572.

Одержано 26.12.2016